

RECENZIJOS

POPULIARI KNYGA APIE SKAITYBĄ

VITA MOZŪRAITĖ

Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės katedra,
Universiteto g. 3, 2734 Vilnius, Lietuva

1998 metų pradžioje Lenkijoje išleista bibliotekininko, populiariosios literatūros tyrinėtojo, Lodzės universiteto Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedros profesoriaus Januszo Dunino knyga „Raštas keičia pasaulį“¹. Ne taip jau dažnai sutinkame bibliotekininkus praktikus, besigilinančius į teorines bibliotekininkystės ir knygotyros problemas, ar mokslininkus, gerai išmanančius bibliotekininko darbo subtilybes. 30 metų darbo bibliotekoje ir 10 metų dėstyto aukštojoje mokykloje patirtis leido knygos autoriui suderinti teoretiko apmąstytą ir praktiko patikrintą bei nušlifuotą požiūrį į knygos, skaitytojo ir skaitymo vietą kultūros formavimo procese.

Knygos pagrindu tapo paskaitų ciklas universitete, formaliai pavadintas „Skaityba ir jos tyrimas“, tačiau, kaip nurodo pats autorius knygos įžangoje, nemažai jo pateikiamų teiginių susiformavo diskutuojant su studentais, dalyvaujant įvairiose konferencijose. Dalis šios knygos straipsnių, sujungtų į ciklą „Apie skaitymą“, buvo spausdinami mėnesiniame leidinyje „Nowe książki“ („Naujos knygos“).

Jau iš paties knygos pavadinimo galima suprasti, kaip plačiai autoriaus užsimota. Pradėjęs nuo fizinio skaitymo proceso apibūdinimo, J. Duninas pamažu veda skaitytoją į vis platesnes skaitybos problemų lankas, kartais tolygiai dėstydamas, o kartais tik priešokiais aptardamas įvairias ne tik lektologijos, bet ir bendrosios bibliotekininkystės bei knygotyros temas. Knygoje pateikiamos bendriausios žinios apie cenzūros, skaitymo bei rinkos laisvės, kūrinio originalo ir vertimo santykio problemas, rašoma apie knygos, skaitymo, knygynų ir bibliotekų vietą žmogaus gyvenime, skaitymo kultūrą, bibliotekininko etiką, skaitybos tyrimus, bibliofiliją ir pan.

Kadangi temų labai daug, autorius į jas nesigilina. Knygoje pateikiami tik patys bendriausi teiginiai. Jie iliustruojami dažniausiai lenkų literatūros, knygos ar bibliotekų istorijos pavyzdžiais. Įžangoje autorius nurodo, kad ši knyga skiriama bibliotekininkystės studentams ir „visiems besidomintiems knyga“. Tokia paskirtis būdingesnė mokslo pažintiniams, populiariesiems leidiniams, o tai verčia taikstyti su pateikiamos informacijos neišsamumu ir fragmentiškumu.

Studentams ši knyga galėtų būti tik lektologijos vadovu, apibūdinančiu jos temas ir sąsajas su kitomis bibliotekininkystės sritimis. Čia nerasime nuodugnesnių

¹ Dunin J. Pismo zmienia świat : Czytanie Lektura Czytelnictwo. – Warszawa ; Łódź : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 238 p.

teorinių samprotavimų, dilemų sprendimo paieškų (nors pačių dilemų vardijimo netrūksta) ar kontroversijų analizės. Įdomiai ir populiariai pateikta medžiaga tegalėtų būti tik lengvas priedas prie vadovėlio ar paskaitų konspektas, bet niekaip nepakeistų mokslinių studijų. Tačiau „visi besidomintys knyga“ galėtų būti bent iš dalies sudominti, o gal net suvilioti labiau gilintis į kurį nors klausimą. Dėstydamas vieną ar kitą temą, J. Duninas pateikia įdomių ir iliustratyvių pavyzdžių. Bet kartais bibliotekininko praktiko patyrimas ima viršų, ir knygos skaitytojas gali pajusti autoriaus nepasitenkinimą bibliotekininkėmis, nevykusiai organizuojančiomis knygų parodas arba nesuprantančiomis bibliofilų troškimo patiems pačiuoti kiekvieną knygą. Tokiais atvejais it yla iš maišo išlenda publicistiniam laikraščio straipsniui, o ne pažintinei knygai derantis dėstyimo stilius.

Nemažą įtaką dėstymui daro ir autoriaus gyvas domėjimasis populiariosios literatūros leidyba, prekyba, skaitymu. Kai kurie J. Dunino teiginiai tinkami tik kalbant apie bestselerius, bet tampa abejotini arba bent jau reikalaujantys tam tikrų komentarų, kai knygos skaitytojas mąsto apie kitas literatūros rūšis arba apie literatūrą kaip meno rūšį apskritai. Ar tikrai visus rašytojus taip paprastai galime suskirstyti į tris grupes (p. 108): rašančius tokiems, kaip jie (t. y. patiems sau), rašančius žemesnei skaitytojų kategorijai (mokomoji, pažintinė, vaikų ir jaunimo literatūra), rašančius tam, kad pasiektų už juos protingesniųjų lygį (taip gimsta disertacijos)? Ar verta be jokio komentaro pateikti J. Kolbuszewskio teiginį, jog masinė literatūra nukreipta prieš valdžią (p. 148)? Ir požiūris į bibliotekininko etikos problemas, cenzūrą, jos santykį su skaitymo laisve labai jau supaprastintas. Kiek glumina tokie pasakymai kaip „šiuo metu neturiu po ranka reikiamos statistikos, bet manau...“, „Lenino, Stalino, Hitlerio ir jų pasekėjų darbai visada buvo įrišami į odos imitacijos viršelius su kukliais užrašais, kad juos būtų galima padėti greta senųjų maldynų ir Šventojo rašto“ (p. 99).

Kartais tik paviršutiniškai paliesti kontroversiški klausimai tampa tikrais „kabiliukais“, kurių tikslas – užkabinti skaitytoją ir nutempti jį į gilesnius tyrinėjimų vandenis. Juolab kad knygos pabaigoje pateiktas 281 pozicijos naudotos literatūros sąrašas, į kurį įtraukti leidiniai lenkų, rusų, anglų ir vokiečių kalbomis (kaip nepavydėti lenkams išverstų U. Eco publicistinių rašinių apie knygas ir bibliotekas?). Autorius gana gausiai pažeria citatų, nors kartais po jomis palaidoja savo paties požiūrį į vieną ar kitą reiškinį.

Tai, kad knyga nebuvo sumanyta kaip vientisas kūrinys, lemia ir netolygų dėstymą: šalia prisiminimų galima rasti sausų samprotavimų, būdingesnių vadovėliams, bei minties trūkių pereinant nuo temos prie temos ne visai logišku būdu (skaitymo laisvės ir cenzūros problema atplėšiama nuo bibliotekininko etikos, knygos įrišimo įtaka skaitymui išsprendžia tarp knygos rinkos ir skaitymo politikos, o trumputis straipsnelis apie bibliofiliją neprilimpa nei prie bestselerių, nei prie vertimų problemas aptariančių straipsnių). Ir nors daugelis knygoje pateiktų pavyzdžių yra skaitybos tyrimų rezultatas, tačiau apie jos tyrimų metodus rašoma tik pačioje rinkinio pabaigoje. Toks tekstų dėstyimo netolygumas diktuoja mintį, jog kai kurie straipsniai atrinkti ir į vieną knygą sujungti kiek mechanškai, nedarant griežtesnės atrankos ir nebandant rasti loginio perėjimo nuo vieno prie kito.

Visus straipsnius sieja primygtinai nekartojamas, bet nuolat juntamas susirūpinimas: kuo būtų tapusi žmonija be rašto ir kur ji pasuks dabar, kai daugėja antrinio analfabetizmo apraiškų, o gyvenime įsitvirtina vis daugiau techninių priemonių, palengvinančių informacijos gavimą ir pagreitinančių laisvo laiko bėgsimą. Vienoje vietoje autorius užsimena, kad, ko gero, be rašto žmonija būtų užsilikusi pačiame primityviausiame pirmykščio žmogaus būvyje, tačiau jis neperša savo nuomonės, o tarsi siūlo skaitytojui pažvelgti į save iš šalies ir įvertinti savo santykį su knyga ir įvairiomis skaitymo apraiškomis. Ir jei manysime, kad pažintinės knygos tikslas – sudominti tolesnėmis studijomis ir jas paskatinti, tai galėsime sakyti, jog J. Duninas savo knyga gana kryptingai šito siekia.

Įteikta 1998 m. spalio mėn.